

SCIENCE
PROBLEMS.UZ

ISSN 2181-1342

Actual problems of social and humanitarian sciences
Актуальные проблемы социальных и гуманитарных наук

**Ijtimoiy-gumanitar
fanlarning dolzarb
muammolari**

9/S-son (4-jild)

2024

SCIENCEPROBLEMS.UZ

IJTIMOIIY-GUMANITAR FANLARNING DOLZARB MUAMMOLARI

№ 5/9 (4) - 2024

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО- ГУМАНИТАРНЫХ НАУК

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

TOSHKENT-2024

BOSH MUHARRIR:

Isanova Feruza Tulqinovna

TAHRIR HAY'ATI:

07.00.00- TARIX FANLARI:

Yuldashev Anvar Ergashevich – tarix fanlari doktori, siyosiy fanlar nomzodi, professor, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat boshqaruvi akademiyasi;

Mavlanov Uktam Maxmasabirovich – tarix fanlari doktori, professor, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat boshqaruvi akademiyasi;

Xazratkulov Abror – tarix fanlari doktori, dotsent, O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti.

Tursunov Ravshan Normuratovich – tarix fanlari doktori, O'zbekiston Milliy Universiteti;

Xolikulov Axmadjon Boymahammadovich – tarix fanlari doktori, O'zbekiston Milliy Universiteti;

Gabrielyan Sofya Ivanovna – tarix fanlari doktori, dotsent, O'zbekiston Milliy Universiteti.

Saidov Sarvar Atabullo o'g'li – katta ilmiy xodim, Imom Termiziy xalqaro ilmiy-tadqiqot markazi, ilmiy tadqiqotlar bo'limi.

08.00.00- IQTISODIYOT FANLARI:

Karlibayeva Raya Xojabayevna – iqtisodiyot fanlari doktori, professor, Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti;

Nasirxodjayeva Dilafuz Sabitxanovna – iqtisodiyot fanlari doktori, professor, Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti;

Ostonokulov Azamat Abdukarimovich – iqtisodiyot fanlari doktori, professor, Toshkent moliya instituti;

Arabov Nurali Uralovich – iqtisodiyot fanlari doktori, professor, Samarqand davlat universiteti;

Xudoyqulov Sadirdin Karimovich – iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent, Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti;

Azizov Sherzod O'ktamovich – iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent, O'zbekiston Respublikasi Bojxona instituti;

Xojayev Azizxon Saidaloxonovich – iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent, Farg'ona politexnika instituti

Xolov Aktam Xatamovich – iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat boshqaruvi akademiyasi;

Shadiyeva Dildora Xamidovna – iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent v.b, Toshkent moliya instituti;

Shakarov Qulmat Ashirovich – iqtisodiyot fanlari

nomzodi, dotsent, Toshkent axborot texnologiyalari universiteti

09.00.00- FALSAFA FANLARI:

Hakimov Nazar Hakimovich – falsafa fanlari doktori, professor, Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti;

Yaxshilikov Jo'raboy – falsafa fanlari doktori, professor, Samarqand davlat universiteti;

G'aybullayev Otabek Muhammadiyevich – falsafa fanlari doktori, professor, Samarqand davlat chet tillar instituti;

Saidova Kamola Uskanbayevna – falsafa fanlari doktori, "Tashkent International University of Education" xalqaro universiteti;

Hoshimxonov Mo'min – falsafa fanlari doktori, dotsent, Jizzax pedagogika instituti;

O'roqova Oysuluv Jamoliddinovna – falsafa fanlari doktori, dotsent, Andijon davlat tibbiyot instituti, Ijtimoiy-gumanitar fanlar kafedrasini mudiri;

Nosirxodjayeva Gulnora Abdulkaxxarovna – falsafa fanlari nomzodi, dotsent, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Turdiyev Bexruz Sobirovich – falsafa fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent, Buxoro davlat universiteti.

10.00.00- FILOLOGIYA FANLARI:

Axmedov Oybek Saporbayevich – filologiya fanlari doktori, professor, O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti;

Ko'chimov Shuxrat Norqizilovich – filologiya fanlari doktori, dotsent, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Hasanov Shavkat Ahadovich – filologiya fanlari doktori, professor, Samarqand davlat universiteti;

Baxronova Dilrabo Keldiyorovna – filologiya fanlari doktori, professor, O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti;

Mirsanov G'aybullo Qulmurodovich – filologiya fanlari doktori, professor, Samarqand davlat chet tillar instituti;

Salaxutdinova Musharraf Isamutdinovna – filologiya fanlari nomzodi, dotsent, Samarqand davlat universiteti;

Kuchkarov Raxman Urmanovich – filologiya fanlari nomzodi, dotsent v/b, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Yunusov Mansur Abdullayevich – filologiya fanlari nomzodi, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat boshqaruvi akademiyasi;

Saidov Ulugbek Aripovich – filologiya fanlari nomzodi, dotsent, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat boshqaruvi akademiyasi.

12.00.00- YURIDIK FANLAR:

Axmedshayeva Mavlyuda Axatovna – yuridik fanlar doktori, professor, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Muxitdinova Firyuza Abdurashidovna – yuridik fanlar doktori, professor, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Esanova Zamira Normurotovna – yuridik fanlar doktori, professor, O'zbekiston Respublikasida xizmat ko'rsatgan yurist, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Hamroqulov Bahodir Mamasharifovich – yuridik fanlar doktori, professor v.b., Jahon iqtisodiyoti va diplomatiya universiteti;

Zulfiqorov Sherzod Xurramovich – yuridik fanlar doktori, professor, O'zbekiston Respublikasi Jamoat xavfsizligi universiteti;

Xayitov Xushvaqt Saparbayevich – yuridik fanlar doktori, professor, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat boshqaruvi akademiyasi;

Asadov Shavkat G'aybullayevich – yuridik fanlar doktori, dotsent, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat boshqaruvi akademiyasi;

Ergashev Ikrom Abdurasulovich – yuridik fanlari doktori, professor, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Utemuratov Maxmut Ajimuratovich – yuridik fanlar nomzodi, professor, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Saydullayev Shaxzod Alixanovich – yuridik fanlar nomzodi, professor, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Hakimov Komil Baxtiyarovich – yuridik fanlar doktori, dotsent, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Yusupov Sardorbek Baxodirovich – yuridik fanlar doktori, dotsent, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Amirov Zafar Aktamovich – yuridik fanlar bo'yicha falsafa doktori (PhD), O'zbekiston Respublikasi Sudyalari oliy kengashi huzuridagi Sudyalari oliy

maktabi;

Jo'rayev Sherzod Yuldashevich – yuridik fanlar nomzodi, dotsent, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Babadjanov Atabek Davronbekovich – yuridik fanlar nomzodi, dotsent, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Rahmatov Elyor Jumaboyevich — yuridik fanlar nomzodi, Toshkent davlat yuridik universiteti;

13.00.00- PEDAGOGIKA FANLARI:

Xashimova Dildarxon Urinboyevna – pedagogika fanlari doktori, professor, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Ibragimova Gulnora Xavazmatovna – pedagogika fanlari doktori, professor, Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti;

Zakirova Feruza Maxmudovna – pedagogika fanlari doktori, Toshkent axborot texnologiyalari universiteti huzuridagi pedagogik kadrlarni qayta tayyorlash va ularning malakasini oshirish tarmoq markazi;

Kayumova Nasiba Ashurovna – pedagogika fanlari doktori, professor, Qarshi davlat universiteti;

Taylanova Shoxida Zayniyevna – pedagogika fanlari doktori, dotsent;

Jumaniyozova Muhayyo Tojiyevna – pedagogika fanlari doktori, dotsent, O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti;

Ibraximov Sanjar Urunbayevich – pedagogika fanlari doktori, Iqtisodiyot va pedagogika universiteti;

Javliyeva Shaxnoza Baxodirovna – pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), Samarqand davlat universiteti;

Bobomurotova Latofat Elmurodovna — pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), Samarqand davlat universiteti.

19.00.00- PSIXOLOGIYA FANLARI:

Karimova Vasila Mamanosirovna – psixologiya fanlari doktori, professor, Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika universiteti;

Hayitov Oybek Eshboyevich – Jismoniy tarbiya va sport bo'yicha mutaxassislarni qayta tayyorlash va malakasini oshirish instituti, psixologiya fanlari doktori, professor

Umarova Navbahor Shokirovna– psixologiya fanlari doktori, dotsent, Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika universiteti, Amaliy psixologiyasi kafedrasi mudiri;

Atabayeva Nargis Batirovna – psixologiya fanlari doktori, dotsent, Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika universiteti;

Shamshetova Anjim Karamaddinovna – psixologiya fanlari doktori, dotsent, O‘zbekiston davlat jahon tillari universiteti;

Qodirov Obid Safarovich – psixologiya fanlari doktori (PhD), Samarkand viloyat IIB Tibbiyot bo‘limi psixologik xizmat boshlig‘i.

22.00.00- SOTSILOGIYA FANLARI:

Latipova Nodira Muxtarjanovna – sotsiologiya fanlari doktori, professor, O‘zbekiston milliy universiteti kafedra mudiri;

Seitov Azamat Po‘latovich – sotsiologiya fanlari doktori, professor, O‘zbekiston milliy universiteti;

SodiqovaShohida Marxaboyevna – sotsiologiya fanlari doktori, professor, O‘zbekiston xalqaro islom akademiyasi.

23.00.00- SIYOSIY FANLAR

Nazarov Nasriddin Ataqulovich –siyosiy fanlar doktori, falsafa fanlari doktori, professor, Toshkent arxitektura qurilish instituti;

Bo‘tayeov Usmonjon Xayrullayevich –siyosiy fanlar doktori, dotsent, O‘zbekiston milliy universiteti kafedra mudiri.

OAK Ro‘yxati

Mazkur jurnal Vazirlar Mahkamasi huzuridagi Oliy attestatsiya komissiyasi Rayosatining 2022-yil 30-noyabrdagi 327/5-son qarori bilan tarix, iqtisodiyot, falsafa, filologiya, yuridik va pedagogika fanlari bo‘yicha ilmiy darajalar yuzasidan dissertatsiyalar asosiy natijalarini chop etish tavsiya etilgan ilmiy nashrlar ro‘yxatiga kiritilgan.

“Ijtimoiy-gumanitar fanlarning dolzarb muammolari” elektron jurnali 2020-yil 6-avgust kuni 1368-sonli guvohnoma bilan davlat ro‘yxatiga olingan.

Muassis: “SCIENCEPROBLEMS TEAM” mas’uliyati cheklangan jamiyati

Tahririyat manzili:

100070. Toshkent shahri, Yakkasaroy tumani, Kichik Beshyog‘och ko‘chasi, 70/10-uy. Elektron manzil:

scienceproblems.uz@gmail.com

Bog‘lanish uchun telefon:

(99) 602-09-84 (telegram).

07.00.00 – TARIX FANLARI

<i>Насретдинова Дилфуза Мухаммадиновна</i> ЖЕНЩИНЫ ТАТАРКИ В КУЛЬТУРНОЙ ЖИЗНИ ТУРКЕСТАНА	13-19
<i>Хужаниязов Уктам Ешбаевич</i> ҚОРАҚАЛПОҚ ДАВЛАТ АКАДЕМИК МУСИҚАЛИ ТЕАТРИ МУСТАҚИЛЛИК ЙИЛЛАРИДА	20-25
<i>Saidaxmatov Sharifbek Toshpo'latovich</i> SURXONDARYO VA QASHQADARYO VILOYATLARIDA DEMOGRAFIK O'ZGARISHLAR, AHOLI BANDLIGI VA MIGRATSIYA JARAYONLARI	26-32
<i>Yakubov O'tkir Shermamatovich</i> XX ASRNING UCHINCHI CHORAGIDAGI IQTISODIY, IJTIMOY O'ZGARISHLAR VA ULARNING DEMOGRAFIK JARAYONLARGA TA'SIRI	33-37
<i>Саидбобоева Гулзора Нематжоновна</i> ЎРТА ОСИЁ ЭНЕРГЕТИКАРИНИНГ I СЪЕЗДИ ХУСУСИДА	38-43
<i>Muminov Orifxuja</i> QIZILQUMNING LANDSHAFTI VA TARIXIY GEOLOGIYASI	44-49
<i>Avalova Gulshod Murodullayevna</i> HOJI BEKTOSH VALI – MUTASAVVUF FAYLASUF. HOJI BEKTOSH VALI MAJMUASI: TARIXI VA BUGUNGI KUNDAGI AHAMIYATI	50-55
<i>Айтмуратова Жанълсын Жалгасовна, Жамалов Нурлан Юсупович</i> БУЮК АЛЛОМАЛАРИМИЗНИНГ МЕРОСИНИ ЎРГАНИШ АСОСИЙ ВАЗИФАМИЗ	56-61
<i>Qurbonova Marg'uba</i> TIL SOHASIDAGI O'ZBEKISTON HUKUMATI SIYOSATI, O'ZBEK TILINING DAVLAT TILI SIFATIDAGI NUFUZINI OSHIRISH ISTIQBOLLARI	62-68
<i>Shoto'rayeva Sitora Xudoyberdi qizi</i> BUXORO XONLIGIDA TOJIDDIN HASANHOJANING TUTGAN O'RNI VA IJTIMOY FAOLIYATI	69-72
<i>Убайдуллаева Моҳисадаф Суннатилла қизи</i> ҚЎҒИРЧОҚ ЎЙИНИНГ ЭНГ ҚАДИМГИ НОМОДДИЙ МАДАНИЙ МЕРОС СИФАТИДА	73-76
<i>Xoliqulov Rustam Sharipovich</i> YANGI O'ZBEKISTONDA KAMBAG'ALLIKNI QISQARTIRISH SOHASIDAGI AMALGA OSHIRILAYOTGAN CHORA-TADBIRLAR	77-82
<i>Fayziyev Farrux Uktamovich</i> IMKONIYATI CHEKLANGAN INSONLAR O'RTASIDA O'TKAZILADIGAN XALQARO SPORT MUSOBAQALARINING RIVOJLANISH TARIXI	83-90
<i>Азаматова Гулмира Байирбековна</i> МЕҲНАТ МИГРАНТЛАРИНИ ИЖТИМОЙ-ИҚТИСОДИЙ ҚўЛЛАБ-ҚУВВАТЛАШНИНГ АЙРИМ ЖИҲАТЛАРИ	91-96

08.00.00 – IQTISODIYOT FANLARI

<i>Nasirxodjayeva Dilafruz Sabitxanovna, Abduvohidov Behzod</i> ISHBILARMONLIK MUHITINI SHAKLLANTIRISHDA KICHIK BIZNES VA XUSUSIY TADBIRKORLIKNI O'RNI	97-107
<i>Абдуллаев Алтинбек Янгибаевич, Холиёров Парда Саъдуллаевич</i> КОРХОНАЛАРДА ИНВЕСТИЦИЯЛАР ҲИСОБИНИНГ ИЛМИЙ-МЕТОДОЛОГИЯСИНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШ	108-124
<i>Payazov Murod Maksudovich</i> “O'ZBEKISTON TEMIR YO'LLARI” AJDA YO'LOVCHI TASHISH TIZIMINI MODERNIZATSIYALASH DAVR TALABI	125-131
<i>Юнусов Бегенч Мавланбердиевич</i> ИҚТИСОДИЁТ ТАРМОҚЛАРИДА ИШЛАБ ЧИҚАРИШ РИВОЖЛАНИШИНИ БАШОРАТЛАШ, УЛАРНИНГ МЕТОДОЛОГИК АСОСЛАРИ	132-143
<i>Qo'chqarov Baxtiyor Hoshimjanovich, Sayitbaev Shermirza Datkamirzaevich</i> KICHIK BIZNES VA TADBIRKORLIK SUBYEKTLARINI AYLANMA VOSITALARINI SHAKLLANTIRISHDAGI MUAMMOLAR VA RIVOJLANTIRISH ISTIQBOLLARI	144-151
<i>Мадрахимов Кахрамон Эгамберганиевич</i> МИНТАҚАВИЙ ИҚТИСОДИЙ СИЁСАТНИНГ СТРАТЕГИК УСТУВОР ЙЎНАЛИШЛАРИ	152-161
<i>Palvaniyazov Anvar Amatovich</i> МАМЛАКАТ ИҚТИСОДИЙОТИГА ХОРИЙИY INVESTITSIYALARNI JALB ETISHDA INVESTITSION SIYOSATNING AHAMIYATI	162-165
<i>Raximbayev Akmal Azatboyevich</i> HUDUDLARDA SANOAT AGLOMERATSIYALARINI SHAKLLANTIRISH BO'YICHA ХОРИЙИY TAJRIBALARDAN FOYDALANISH	166-172
<i>Rahmanova Rushana</i> O'ZBEKISTONDA TURIZM RIVOJI VA KADRLAR TAYYORLASHDAGI MUAMMOLAR	173-178
<i>Hayrullayev Shaxram Yunus o'g'li</i> SAMARQAND VILOYATIDA XIZMAT KO'RSATISH SOHASINING RIVOJLANISH TENDENSIYALARI VA DINAMIKASI	179-186
<i>Qodirov Bahodir Tursunovich</i> “QAYTA TIKLANUVCHI ENERGIYA MANBALARI”NING O'ZBEKISTON IJTIMOIIY-IQTISODIY TARAQQIYOTIDAGI O'RNI	187-192
<i>Bekjanov Dilmurad Yuldashovich, G'oyibnazarov Muxammad Xamidbekovich</i> LIZING MUNOSABATLARINI RIVOJLANTIRISHDA SAMARALI MARKETING STRATEGIYALARINING AHAMIYATI	193-199
<i>Masharipova Durdona</i> RAQAMLI PLATFORMALARNING GLOBAL TASHQI SAVDOGA TA'SIRI: IMKONIYATLAR VA MUAMMOLAR	200-206
<i>Нурмухамедова Барно Исмаиловна, Урунова Гульнара Чарикулиевна</i> ПРАВОВЫЕ АСПЕКТЫ РЕАЛИЗАЦИИ ИНИЦИАТИВНОГО БЮДЖЕТИРОВАНИЯ В УЗБЕКИСТАНЕ	207-213

Xidirova Marg'uba Rustamovna, Zakirov Asilbek Adilovich
 KORPORATIV BOSHQARUV MEKANIZMLARI ORQALI AKSIYADORLIK JAMIYATINING
 RAQOBATBARDOSHLIGINI OSHIRISH 214-218

09.00.00 – FALSAFA FANLARI

Ismoilov Maxamadixon
 TALABALARDA FALSAFIY TAFAKKURNI SHAKLLANTIRISHNING DOLZARB
 MUAMMOLARI 219-223

Shaydullayev Normuhammad
 INSON VA JAMIYAT O'ZARO ALOQALARI: MUVOZANAT VA RIVOJLANISH 224-228

Раджапбоева Хуршида Мақсудовна
 ШАРОФ РАШИДОВ БАДИИЙ-АДАБИЙ МЕРОСИДАГИ ЭСТЕТИК КЛИШЕНИНГ
 УНИКАЛ ЎЗИГА ХОСЛИГИ 229-233

Abdullayeva Marhabo Uskinbayevna
 YUSUF XOS HOJIB "QUTADG'U BILIG" ASARIDA AXLOQ MASALASI..... 234-239

Ризаев Илҳом
 ТАРТИБ ВА ХАОС: ЎЗ-ЎЗИНИ ТАШКИЛЛАШТИРИШ ҒОЯЛАРИНИНГ
 ТАРИХИЙ ТАДҚИҚИ 240-247

Niyozova Nilufar
 OQILONA TURMUSH SHAROITINI YARATISHDA OILANING O'RNI 248-252

Usmonov Farrux
 FAN ETIKASI TUSHUNCHASINING TIZIMLI TAHLILI 253-258

Mirjavxarova Feruzaxon Usmonjonovna
 AYOLLARNI QO'LLAB-QUVVATLASHNING IJTIMOY, IQTISODIY VA MADANIY ASOSLARI:
 TARIXDAN BUGUNGI KUNGACHA 259-266

Primov Baxriddin Abdiraxmonovich
 JAMIYAT BARQARORLIGINI TA'MINLASHDA MA'NAVIY VA G'OYAVIY
 MEKANIZMLAR 267-272

Raxmankulov Farxod Raximkulovich
 ISLOHOTLAR JARAYONIDA MULKDORLAR QATLAMINING MILLIY O'ZLIGINI
 ANGLASHINING O'ZIGA XOS JIHATLARI 273-278

Asatov Sodiq Safarovich
 YANGI O'ZBEKISTONDA MILLIY VA UMUMINSONIY QADRIYATLARGA PRAGMATIK
 YONDASHUVLARNING IJTIMOY-FALSAFIY TAHLILI 279-284

Yusupova Feruza Zoyirovna
 AXLOQIY TAFAKKURNING TAKOMILASHUVIDA AXLOQIY IDEALGA BO'LGAN
 EHTIYOJ 285-290

Aripova Zulfiyaxon Solijonovna
 SINERGETIKANING FALSAFIY VA IJTIMOY DUNYOQARASHGA TA'SIRI 291-296

Saodatov Alimardon Abduraxmonovich
 YOSHLARDA TABIAT IFLOSLANISHINI OLDINI OLIH VA UNI ASRAB AVAYLASH
 MADANIYATINI SHAKLLANTIRISH 297-302

<i>Matluba Abduqodirovna Abdalimova</i> FALSAFIY TAFAKKURNI RIVOJLANTIRISHDA ANALITIK VA KRITIK YONDASHUVLAR	303-307
<i>Safarova Tumaris Rustamkulovna</i> KOTIB CHALABIYNING SHARQ ILM-FAN TARAQQIYOTIDA TUTGAN O'RNI	308-312
<i>Tursunov Muxiddin Boltaevich</i> АФСОНАВИЙ ДУНЁҚАРАШНИНГ ЎЗИГА ХОС ХУСУСИЯТЛАРИ ВА УНИНГ ИНСОН ТАФАККУРИГА ТАЪСИРИ	313-316
<i>Mamanov Jamoliddin Abduraximovich</i> XRISTIANLIK DININING KELIB CHIQISHI VA G'ARB DAVLATLARIGA TARQALISHI	317-326
10.00.00 - FILOLOGIYA FANLARI	
<i>Karimova Ozodakhon Avazovna</i> LINGUOPRAGMATIC STUDY OF PHRASEOLOGICAL UNITS WITH A SOMATIC COMPONENT IN ENGLISH AND UZBEK LANGUAGES	327-338
<i>Sayfiddinova Gulnoza</i> MILLIY UYG'ONISH DAVRI QO'QON ADABIY MUHITIDAGI AYRIM TURKUM SHE'RLARNING JANRIY XUSUSIYATLARI	339-344
<i>Abdullayev Ziyodbek Mansurovich</i> O'ZBEK VA NEMIS TILLARI ANTROPONIMIKASIDA ZAMONAVIY TENDENSIYALAR: KONTRASTIV TAHLIL	345-352
<i>Otaboyeva Mazmuna Rahimovna</i> FE'LNING SEMANTIK VA GRAMMATIK KATEGORIYALARIDAGI DARAJALANISHI: O'ZBEK VA INGLIZ TILLARI MISOLIDA	353-359
<i>Алиева Эльвина, Темирова Озода</i> ПОВЕЛЕНИЯ И ПОБУДИТЕЛЬНЫЕ ВЫСКАЗЫВАНИЯ СО ЗНАЧЕНИЕМ ЖЕЛАНИЯ В ПОЭТИЧЕСКИХ ТЕКСТАХ В. Ф. ХОДАСЕВИЧА	360-365
<i>Norqobilov Sanjar Rahmat o'g'li</i> BADIY TARJIMADA LEKSIK-GRAMMATIK TRANSFORMATSIYALAR TADQIQI (JON GRINNING "THE FAULT IN OUR STARS" ROMANINING O'ZBEK TILIGA TARJIMASI MISOLIDA)	366-372
<i>Maxmudova Farangiz Muzaffar qizi</i> SAID AHMAD HAJVIYALARIDA YUKLAMALARNING AHAMIYATI	373-378
<i>Abdumajitov Xurshid Alisher o'g'li</i> MULOQOT VA MADANIYAT SHARHIDAGI SPORT TILI	379-382
<i>Rajabova Karomat Chorshanbi qizi</i> TURKOLOGIYADA SO'ZLASHUV USLUBIGA DOIR IZLANISHLAR	383-389
<i>Abdujalilova Ruxshona Abdug'afforzoda</i> INGLIZ VA O'ZBEK TILLARIDA JINOIY LINGVISTIK BIRLIKLARNING SHAKLLANISHIDA STILISTIK VOSITALARNING O'RNI	390-396
<i>Xasanova Kamila Baxtiyorovna</i> STUDYING ETHNOGRAPHIC VOCABULARY IN THE UZBEK LANGUAGE	397-401
<i>Бобаева Шахноза</i> ОСОБЕННОСТИ ЯЗЫКОВЫХ ЕДИНИЦ В РЕЧИ	402-407

<i>Рузибаева Азиза Қаҳрамановна</i> АВАЗ ЎТАР ИЖОДИНИНГ ЎЗБЕК ТИЛИГА ТАЪСИРИ	408-413
<i>Umurzakova Aygul Umarovna</i> ARAB TILSHUNOSLIGIDA ZIYORAT TURIZMI TERMINOLOGIYASINING LINGVISTIK XUSUSIYATLARI VA RIVOJLANISH JARAYONI	414-418
<i>Sobirova Nodirabegim Murodjon qizi, Egamberdiyeva Sarvinoz Esonali qizi</i> STILISTIK FIGURALARNING TARJIMADAGI O'ZIGA XOSLIGI	419-423
<i>Xo'jamberdiyeva Gavhar Ilhom qizi</i> INGLIZ TILIDA "CHILD" KONSEPTINI AKS ETTIRUVCHI NOMINATSIYALAR	424-427
<i>Мирзаева Феруза Самижоновна</i> ЎЗБЕК ХАЛҚ МАҚОЛЛАРИДА АНТРОПОНИМЛАРНИНГ ҚЎЛЛАНИЛИШИ	428-433
<i>Badalbayeva Maloxat Yulchiyevna</i> TRANSLATION FEATURES OF EMERGENCY TERMS IN ENGLISH AND UZBEK: A COMPARATIVE ANALYSIS	434-438
<i>Berdimurotova Sevara Maxmudovna</i> RAQAMLI TEXNOLOGIYALAR SOHASIDAGI O'ZBEK VA INGLIZ TILLARIDAGI NEOLOGIZMLARNING YASALISH USULLARI VA QO'LLANILISH XUSUSIYATLARI	439-444
<i>Po'latova Sarvinoz Botir qizi</i> INGLIZ VA O'ZBEK TILLARIDA ZIDDIYATLI KOMMUNIKATSIYANING LIGVISTIK EKSPERTIZASI	445-449
<i>Aripova Saodat Taxirovna</i> INGLIZ VA O'ZBEK TILLARIDAGI NIKOYALAR TARJIMASINING LINGVOKULTUROLOGIK XUSUSIYATLARI	450-453
<i>Azamatova Gulnoza</i> THE GRAMMATICAL CATEGORY OF NUMBER IN THE GERMAN LANGUAGE	454-458
12.00.00 – YURIDIK FANLAR	
<i>Мухитдинова Фирюза</i> КОНЦЕПТУАЛЬНЫЕ И ПОЛИТИКО-ПРАВОВЫЕ ОСНОВЫ РАЗВИТИЯ СИСТЕМЫ СОЦИАЛЬНОЙ ЗАЩИТЫ НАСЕЛЕНИЯ В НОВОМ УЗБЕКИСТАНЕ	459-465
<i>Itomniyozov Doniyorbek Baxtiyor o'g'li</i> MULKNI BEGONALASHTIRISH SHARTNOMALARIGA OID KONSEPTUAL YONDASHUVLAR	466-470
<i>Ёкубов Шухратжон Восиджон угли</i> ИСКУССТВЕННЫЙ ИНТЕЛЛЕКТ КАК АВТОР И ИЗОБРЕТАТЕЛЬ: АНАЛИЗ ПРАВОВОЙ ЗАЩИТЫ ПРОИЗВЕДЕНИЙ И ИЗОБРЕТЕНИЙ, СОЗДАННЫХ ИИ, В РАМКАХ АВТОРСКОГО ПРАВА И ПАТЕНТНОГО ПРАВА	471-477
<i>Худайбердиева Мафтуна Зафар кизи</i> ОБЕСПЕЧЕНИЕ ПРАВА ДЕТЕЙ НА БЕСПЛАТНОЕ И КАЧЕСТВЕННОЕ ОБРАЗОВАНИЕ: МЕЖДУНАРОДНЫЕ ДОСТИЖЕНИЯ И АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ	478-483
<i>Begimov Rufat Musurmonovich</i> KONSTITUTSIYA – HUQUQ VA ERKINLIKLARIMIZ KAFOLATI	484-488
<i>Миножиддинов Абдурасул Баходирович</i> АЛИМЕНТ МАЖБУРИЯТЛАРНИНГ АЙРИМ МАСАЛАЛАРИ	489-494

<i>Иброҳимов Азимжон Абдумумин угли</i> “ЎЗБЕКИСТОН ФУҚАРОЛИК ҚОНУНЧИЛИГИДА КОРПОРАТИВ МУНОСАБАТЛАРГА ОИД ҚОИДАЛАРНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШ: КОНЦЕПТУАЛ ЁНДАШУВ”	495-500
<i>Koryog'diyev Bobur Umidjon o'g'li</i> O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI FUQAROLIK KODEKSINING YANGI TAHRIRI LOYIHASI BIRINCHI BO'LIM 6-BOVIDAGI KONSEPTUAL MASALALAR TAHLILI	501-507
<i>Ғайбуллаев Соҳибжон Ғайбуллаевич</i> ИЖАРА ШАРТНОМАСИГА ОИД ҚОНУНЧИЛИКНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШ БЎЙИЧА АЙРИМ ЁНДАШУВЛАР	508-514
<i>Саидов Бобур Баҳромжонович</i> ГРАЖДАНСКО-ПРАВОВЫЕ МЕХАНИЗМЫ ЗАЩИТЫ ПЕРСОНАЛЬНЫХ ДАННЫХ ПОЛЬЗОВАТЕЛЕЙ В ВЕБ-РАЗРАБОТКАХ	515-524
<i>Асадов Шаҳриддин Фаҳриддинович</i> РАҚАМЛИ ТЕХНОЛОГИЯЛАР АСОСИДА МАСЛАҲАТ ХИЗМАТЛАРИ КЎРСАТИШНИ ФУҚАРОЛИК-ҲУҚУҚИЙ ТАРТИБГА СОЛИШ	525-529
<i>Ганиев Ниҳолбек Валиевич</i> НОТИЖОРАТ КОРПОРАТИВ ТАШКИЛОТЛАР	530-536
13.00.00 – PEDAGOGIKA FANLARI	
<i>Ortiqova Nargiza Akramovna</i> O'QUVCHILARDA TARBIYAVIY QADRIYATLAR MANBALARI VOSITASIDA UZLUKSIZ MA'NAVIY TARBIYANI OSHIRISHGA QARATILGAN SAMARALI PEDAGOGIK TEKNOLOGIYALAR	537-541
<i>Jamalova Nargiza Ulug'bek qizi</i> PEDAGOGIKA VA GUMANITAR FANLARINING JAMIYATDA TA'LIMNING O'ZGARISHI VA RIVOJLANISHIDA TUTGAN O'RNI	542-547
<i>Norboyev Nabijon Narziqulovich</i> SHAHMAT O'YININING SHAXS INTELEKTUAL SIFATLARINI SHAKLLANTIRISHGA TA'SIRI	548-553
<i>Batirov Behzod Baratovich</i> FIZIKA TA'LIM MAZMUNINI TABAQALASHTIRISHNING O'ZIGA XOSLIGI	554-559
<i>Razzoqova Mahliyo Qosimjonovna</i> GENDER METODINING NAZARIY ASOSLARI	560-564
<i>Xalilov Lenar Shevketovich</i> BO'LAJAK TASVIRIY SAN'AT O'QITUVCHILARIGA INNOVATSION O'QITISH USULLARINING SAMARADORLIGI VA PEDAGOGIK SHAROITLARI	565-569
<i>Turdimurodov Dilmurod Yo'ldoshevich</i> MAKTABGACHA YOSHDAGI BOLALAR JISMONIY TARBIYASINING PEDAGOGIK SHARTLARI	570-575
<i>Ernazarov G'olibjon Ne'matovich</i> JISMONIY YUKLAMADAN CHARCHASH VA QAYTARILISH DAVRLARINING FIZIOLOGIYASI	576-580
<i>Xudaykulova Dilbarxon Zokirovna, Erkinova Dilshoda Sherali qizi</i> BOLALARDA TADQIDIY FIKRLASH KO'NIKMALARINI SHAKLANTIRISHGA QARATILGAN PEDAGOGIK JARAYONNING ASOSIY XUSUSIYATLARI	581-586

<i>Eshdavlatov Abdullo Boybo'ri o'g'li, Uralov Sardor Abdulla o'g'li</i> TALABALARNING VOLEYBOL MASHG'ULOTLARIDA TEXNIK TAYYORGARLIGI	587-593
<i>Maxmudov Qudratbek Shavkat o'g'li</i> INGLIZ TILINI O'QITISHDA TALABALARNING MADANIYATLARARO MULOQOT KOMPETENSIYASINI TIL ELEMENTLARI ORQALI RIVOJLANTIRISH SAMARADORLIGI	594-607
<i>Mirzaeva Kamola Uralovna</i> THE ROLE OF THE FAMILY INSTITUTE IN EDUCATING A PROFESSIONAL GENERATION	608-612
<i>Tursunboyeva Mukhlisa Anvar kizi</i> BILINGUALISM AS A PROMISING FORM IN CHILDREN'S EDUCATION	613-619
<i>Ҳақназарова Нилуфар Қуранбоевна</i> ТАЪЛИМ ТРАНСФОРМАЦИЯСИ ШАРОИТИДА ПЕДАГОГ КАДРЛАР МАЛАКАСИНИ ОШИРИШНИНГ ПЕДАГОГИК ТИЗИМИНИ СТРУКТУРАВИЙ-ФУНКЦИОНАЛ ТАЪМИНОТИ	620-625
<i>Sheraliyeva Shahnoza Usmanovna</i> INGLIZ TILIDA TALABALAR YOZISH KO'NIKMALARINI SHAKLLANTIRISHDA TURLI YOZMA MATN NAMUNALARINI TAHLIL QILISHGA QARATILGAN MASHQLARNING AHAMIYATI	626-633
<i>Джанабаева Адина</i> ВОЗМОЖНОСТИ ЦИКЛА ПЕДАГОГИЧЕСКИХ ДИСЦИПЛИН В ФОРМИРОВАНИИ МЕТОДИЧЕСКОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ АНГЛИЙСКОГО ЯЗЫКА	634-641
<i>Xoliqnazarov Azamat Begaliyevich</i> TALABALARNING JISMONIY TARBIYA MASHG'ULOTLARIDA KUCH QOBILİYATLARINI RIVOJLANTIRISH	642-646
<i>Elboyeva Shaxnoza</i> QASHQADARYO VILOYATIDA PEDAGOGIKA FANINING RIVOJLANISHIDA XOTIN-QIZLARNING O'RNI	647-651
<i>Садиев Валижон</i> СОВРЕМЕННЫЕ ПОДХОДЫ К СОВЕРШЕНСТВОВАНИЮ ПЕДАГОГИЧЕСКИХ УСЛОВИЙ РАЗВИТИЯ ПАТРИОТИЧЕСКИХ КАЧЕСТВ УЧАЩИХСЯ В УСЛОВИЯХ ОБРАЗОВАТЕЛЬНОЙ ТРАНСФОРМАЦИИ	652-657
<i>Pulatova Muhabbat Egamberdievna</i> UZLUKSIZ KASBIY RIVOJLANTIRISH JARAYONIDA O'QITUVCHILARDA INNOVATSION KOMPETENSIYANI SHAKLLANTIRISH STRATEGIYASI	658-663

Received: 10 November 2024
Accepted: 15 November 2024
Published: 25 November 2024

Article / Original Paper

RESEARCH ON SPEAKING STYLE IN TURKOLOGY

Rajabova Karomat Chorshanbi kizi,
National University of Uzbekistan
Master's student in Computer Linguistics
E-mail: rajabovakaromat9@gmail.com

Abstract. All words in the language are meaningfully characterized by a certain style and are used in contexts within this style. This process is suitable for all languages in the world. In particular, in Turkology, methodology and its specific features are studied on a large scale in the field of languages. In this article, on the example of the languages included in Turkology, the degree to which the style of speaking is studied, its types, and the research conducted in this field will be highlighted. Scientists who study Turkic languages refer to spoken language and its features at different language levels. In particular, research in languages such as Kyrgyz, Kazakh, Turkmen, Tatar, Bashkir is important in this direction.

Keywords: style, speech style, turkology, oral speech.

TURKOLOGIYADA SO‘ZLASHUV USLUBIGA DOIR IZLANISHLAR

Rajabova Karomat Chorshanbi qizi,
O‘zbekiston Milliy universiteti
Kompyuter lingvistikasi mutaxassisligi magistranti

Annotatsiya. Tildagi barcha so‘zlar ma’naviy jihatdan ma’lum bir uslubga xoslanib, shu uslub doirasidagi kontekstlarda qo‘llaniladi. Bu jarayon dunyodagi hamma tillar uchun mos keladi. Xususan, turkologiyada ham uslubiyat, uning o‘ziga xos xususiyatlari tillar kesimida keng miqyosda o‘rganilmoqda. Ushbu maqolada turkologiya tarkibidagi tillar misolida so‘zlashuv uslubining qay darajada o‘rganilganligi, uning turlari, bu soha doirasida olib borilayotgan tadqiqotlar yoritib beriladi. Turkiy tillarni o‘rganuvchi olimlar nutq tili va uning xususiyatlariga turli til darajalarida murojaat qiladilar. Xususan, bu yo‘nalishda qirg‘iz, qozoq, turkman, tatar, boshqird kabi tillardagi izlanishlar ahamiyatlidir.

Kalit so‘zlar: uslub, so‘zlashuv uslubi, turkologiya, og‘zaki nutq.

DOI: <https://doi.org/10.47390/SPR1342V4SI9Y2024N56>

Kirish. Tilshunoslikning eng muhim sohalaridan biri uslubiyat hisoblanib, nutq uslubi—lingvistik ifodaning dinamik jihatidir. U o‘zida til, madaniyat va ijtimoiy kontekst o‘rtasidagi murakkab o‘zaro ta’sirni aks ettiradi. U so‘zlovchining ijtimoiy mavqeyi, adresat va kommunikativ vaziyat sifatida lug‘at, sintaksis va fonologiya kabi omillarga qarab o‘zgarib turadigan ko‘plab lingvistik xususiyatlarni o‘z ichiga oladi.

Turkologiya doirasida turkiy tillarni o‘rganish bo‘yicha xilma-xil tadqiqotlar olib borish keng jug‘rofiy tarqalish va murakkab tarixga ega bo‘lgan turkiy tillar rasmiy adabiy matnlardan norasmiy kundalik ma’lumotlargacha bo‘lgan turli xil stilistik o‘zgarishlarni namoyish etadi.

Ushbu maqola turkologiya sohasida nutq uslubi bo'yicha olib borilgan tadqiqotlar haqida umumiy ma'lumot berishni maqsad qilgan. Bunda nutq uslubining rasmiyatchilik, dialekt kabi turli o'lchovlari ko'rib chiqiladi va bu omillar turkiy tillardagi lingvistik tanlovga qanday ta'sir etishi tahlilga tortiladi. Ko'zga ko'ringan turkolog va tilshunos olimlarning asarlarini o'rganish orqali turkiy tillardagi nutq uslubini o'rganishda qo'llaniladigan nazariy asoslar va metodologik yondashuvlarga oydinlik kiritiladi. Ushbu tadqiqotlarni o'rganishdan ko'zlangan asosiy maqsadlardan yana biri shuki, turkiy tillar so'zlashuv uslubining vazifasi, bir-biridan farqi va o'xshash jihatlarini qiyosiy tahlil etish va ular orasidagi munosabatlarni analiz qilishdan iborat.

Adabiyotlar tahlili va metodologiyasi. Qirg'iz tilshunosligida til uslublari doirasida olib borilayotgan izlanishlar haqida **Ch.Gaparova** o'zining *“Кыргыз тилиндеги сүйлөшүү кебинин лексикасы”* nomli kitobida atroflicha yoritib bergan. [6] Unda keltirilishicha, rus tilshunosligida olib borilgan tadqiqotlar qirg'iz tili uslubiyatini o'rganish uchun ham asos bo'la oladi. XX asrning 50-yillarida rus tilshunoslari o'z tadqiqotlarini uch yo'nalishda olib borgan:

1. Dialektal so'zlashuv uslubini o'rganish.
2. Dialogik nutqni tekshirish.
3. Shahar aholisi nutqini o'rganish.

Birinchi yo'nalish bo'yicha **A.B.Shapiro** *“Очерки по синтаксису русских народных говоров”* [14] (Rus xalq nutqlari sintaksisi ocherki) nomli fundamental asar yozdi. Unda dialektal nutq *“so'zlashuv, og'zaki nutqning asosiy xarakterli shakli”* sifatida tadqiq qilinadi. U birinchi marta og'zaki (so'zlashuv) va yozma nutq o'rtasidagi tub farqlarni ko'rsatadi.

Xuddi shu yo'nalishda dialektik va adabiy nutqni taqqoslash yo'li bilan tadqiqot ishlari olib borgan olim **V.I.Sobinnikova** [12] (*Простое предложение В русских народных говорах*), **A.Nikolskiy** [9] (*Очерки по синтаксису русской разговорной речи*)larning asarlari nashr etildi. Ularda, asosan, so'zlashuv uslubi masalalari dialektologik materiallarga asoslanib tahlil qilingan.

So'zlashuv uslubining ikkinchi yo'nalishida dialogik nutq bilan bog'liq holda o'tgan asrning 20-yillarida tadqiqot ishlari boshlangan. 1923-yilda **“Русская речь”** jurnalida **L.P.Yakubinskiy**ning *“Диалогдук кеп жөнүндө”* (Dialogik nutq haqida) maqolasi nashr etildi [6] va keyinchalik bu yo'nalishdagi izlanishlar **T.G.Vinokur** (*О некоторых синтаксических особенностях диалогической речи в современном русском языке*) [5], **M.L.Mixlina** (*Из наблюдений над Синтаксисом диалогической речи*) [8] singari olimlar tomonidan davom ettiriladi va chuqurlashtiriladi. So'zlashuv uslubining o'ziga xos xususiyatlarini dialogik nutq asosida o'rganib, badiiy asarlardan asosiy material sifatida foydalaniladi.

A.Sadaboyev rus tilshunoslarining ilmiy-nazariy tamoyillariga tayangan holda *“Сөз маданиятын өстүрүү”* nomli asarida so'zlashuv uslubini quyidagicha tavsiflaydi: *“...Adabiy so'zlashuv uslubi kundalik hayotda, ishda, ko'chada zarur muloqotni amalga oshirishda foydalaniladi. So'zlashuv uslubi — bu suhbat. Shuning uchun ham so'zlashuv uslubi, odatda, og'zaki muloqot shaklida namoyon bo'ladi. Pyesa va boshqa badiiy asarlardagi dialoglar ana shu so'zlashuv uslubi qolipida yoziladi. So'zlashuv uslubining o'ziga xosligi quyidagicha: unda intonatsiya, yuz ifodalari, qo'l ishoralari, atrof-muhit sharoitlari, hayotiy tajribalarning o'xshashligi ko'p ma'noga ega”* [10].

M.Muratliyev *“Баатырдык кенже эпостордун тилиндеги бөтөнчөлүктөр”* (Qahramonlik kichik dostonlari tilidagi o'ziga xosliklar) asarida doston tili bilan so'zlashuv

uslubini o'rtasidagi farqlarni ko'rsatadi. Unda nutqqa oid, dostonlardan farqli xususiyatlar sifatida quyidagilar qayd etilgan:

kundalik hayotda qo'llaniladigan nutq, birinchidan, jargonlardan iborat, qisqa shaklda, ko'p hollarda dialog tarzida aytiladi;

yozuvda bera olmaydigan imo-ishoralar, animatsiyalar, qo'l harakatlari, intonatsiya hodisalari kuchli bo'ladi;

dialektizmlar, umumiy so'zlar, iboralardan foydalanish odatiy hol;

kundalik nutqda ishlatiladigan so'zlar va gaplar unchalik barqaror emas, ular doimo o'z tarkibini o'zgartirish, qo'shish yoki ayirish yo'li bilan ishlatiladi.

Tadqiqotchi so'zlashuv uslubining nutq jarayonidagi ko'rinishi haqida quyidagilarni ta'kidlaydi: *“Nutqda ayrim so'zlar imlosiga ko'ra qo'llanilmaydi, og'zaki nutqda talaffuziga ko'ra qo'llaniladi”*. Shuning uchun har doim ham grammatik qoidalarga amal qilinmasligi tushuntiriladi.

Mashhur tilshunos olim **Q.Sartboyev** *“Стилистиканын милдети жана изилдөө объектисин сабакта пайдалануу // Эл агартуу”* (Stilistikaning o'rni va darsda tadqiqot obyektidan foydalanish) nomli maqolasida adabiy tilni so'zlashuv uslubi hamda kitobiy tilga bo'lish yozma an'anaviy tillarga nisbatan qo'llanilishini ta'kidlaydi. Bunday qarash rus adabiy tilida avvaldan rivojlangan bo'lib, bunday bo'linish qirg'iz adabiy tili uchun shartli hodisa ekanligini tushuntiradi [11].

T.Ashirboyev *“Стилистикасы: Фонетикалык, сөз жасоо жана лексикалык стилистика”* nomli kitobida so'zlashuv uslubining boshqa uslublardan keskin farq qiluvchi xususiyatlarini ochib beradi. Uning aytishicha, qirg'iz adabiy tilining funksional uslublari ikki katta guruhga bo'linadi: *adabiy so'zlashuv uslubi* hamda *oddiy so'zlashuv uslublari* [4]

T.K.Ahmatov o'z tadqiqotlarida so'zlashuv uslubi tahlili jarayonida umumiy so'zlar, dialektizmlar, tabu, evfemizm kabi tushunchalarni tahlilga tortadi. U kishining yoshiga, har bir mutaxassisning kasbiga qarab so'zlarning qo'llanishi, til xususiyatlari, erkak va ayol o'rtasidagi nutq variantlarini o'rgana boshladi. So'zlashuv uslubida intonatsiya, imo-ishora va tana harakatlarining keng qo'llanishi, gapda so'zlarning joylashish erkinligi misollar bilan isbotlab berdi.

Qirg'iz tilshunosligida birinchi marta **D.J.Qodiraliyeva** so'zlashuv nutqini milliy tilning tayyorlanmagan va situatsion tarzda bajariladigan kodlanmagan shakli sifatida tavsiflab, shahar qirg'izlari (Bishkek aholisi)ning so'zlashuv nutqidagi fonetik-fonologik tizimini sotsiolingvistik jihatdan tahlil qildi. U Bishkek aholisi so'zlashuviga xos yetti sotsiolingvistik belgini ajratib ko'rsatadi:

- tayyorgarlik ko'rmaslik;
- vaziyat;
- tabiiylik;
- og'zaki shakl;
- subyektivlik;
- qabul qiluvchining o'ziga xosligi;
- dialog shakli.

Qirg'iziston SSR Fanlar Akademiyasida tayyorlangan va 1969- va 1984-yillarda **E.Abdullayev** va **D.Isayev** [3] muharrirligida nashr etilgan *“Qirg'iz tilining izohli lug'ati”*da so'zlashuv uslubiga oid so'zlar “dialektik so'z”, “suhbatda, so'zlashuv nutqida qo'llanadigan

soʻz” kabi variantlarda qoʻllaniladi. Sinonimik qatorni tashkil etuvchi soʻzlarga ham u yoki bu nutq sohasida talaffuzi va qoʻllanishiga koʻra stilistik tushuntirishlar (sharhlar) beriladi. Soʻzlashuv uslubi nutqiy tayyorgarliksiz yaratiladi. Bunda soʻzlovchi oʻz fikrini tushuntirish uchun paralingvistik (intonatsiya, pauza, temp, ritm, diksiya, ovoz ohangi, urgʻu va boshqalar), ekstralingvistik (yigʻlash, kulish) va kinesik (imo-ishora, imo-ishora, nigoh) vositalaridan foydalanadi. Qozoq tilshunosligi doirasidagi soʻzlashuv uslubiga oid tadqiqotlar kuzatilganda, yuqoridagi sifatlarning yetarli darajada oʻrganilganligi, misollar bilan dalillanganligini koʻrish mumkin. Bu borada **R.Amirov va S.I.Nurgojinalarning** ishlarini alohida taʼkidlash joiz. R.Amirov oʻz izlanishlari natijasida ogʻzaki nutqni uch turga ajratadi:

- 1) suhbat nutqi;
- 2) maʼruza nutqi;
- 3) notiqlik nutqi.

Shuningdek, ogʻzaki nutqning xarakterli belgilari soʻzlashuv uslubida namoyon boʻlishini taʼkidlaydi.

Sh.I.Nurgojina tadqiqotlarida boʻlsa qozoq tilidagi emotsional-ekspressiv lugʻat tahlil qilinadi. Bu sohadagi ahamiyatga molik tadqiqotlardan yana biri **A.Boʻlganboyevga** tegishli boʻlib, uning nazariyalarida soʻzlashuv uslubi leksikasida koʻp qoʻllaniladigan lugʻat tarkibidan tashqari kundalik soʻzlar, dialektizmlar, maʼlum kasbiy soʻzlar, shuningdek, vulgarizm, haqoratlar, minnatdorchilik hamda laʼnat maʼnolarini ifodalovchi soʻzlar borligi taʼkidlanadi.

Turkman tilshunosligida ham til uslublariga oid nazariyalar mavjud boʻlib, ular tilshunos olimlar tomonidan oʻz tadqiqotlarida aks ettirilgan. Xususan, **Y.Chonnayev** turkman soʻzlashuv tilining lugʻat tarkibiga izoh berar ekan, uni ham umumiy, ham xalqning kundalik hayotidagi lugʻat sifatida izohlaydi [13].

Muhokama va natijalar. Turkiy tillar orasida soʻzlashuv uslubiga doir keng tadqiqotlar olib borilgan tillardan yana biri tatar tilidir. Bu tilda amalga oshirilgan ishlar qatorida soʻzlashuv uslubining xossalarini ochib berishga qaratilgan izlanishlar ahamiyatlidir. Xususan, tilshunos olim **F.S.Safiullina, A.F.Yusupovlarning** [15] ilmiy faoliyatida bu kabi tadqiqotlar muhim oʻrin egallaydi. Jumladan, Ayrat Yusupov *“Стилистика татарского языка и культура речи”* nomli kitobida soʻzlashuv uslubini “jonli nutq” sifatida taʼriflab, shunday izoh beradi: “Jonli nutq — har bir shaxsning nutqi oʻziga xos boʻlishiga qaramay, til birliklarining shaxsiy-individual ishlatilishi. Kishining nutqida uning sheva vakili, tabiiy qobiliyati, maʼlumoti, kasbi, bilimi, psixofiziologik holati va boshqalar namoyon boʻladi”. Soʻzlashuv uslubining vazifasi toʻgʻridan-toʻgʻri muloqot orqali soʻzlovchi va tinglovchi oʻrtasidagi muloqotga boʻlgan ehtiyojni qondirish ekanligini taʼkidlaydi. Ushbu turdagi nutqni bir nechta janr turlariga ajratadi. *“Soʻzlashuv uslubini kundalik hayotda odamlarning oʻzaro munosabatlari va suhbatlari tashkil etadi. Bu nutq, asosan, dialog shaklida namoyon boʻladi. Bu maxsus eksrompt hisoblanadi. Aytish kerak boʻlgan fikrning qatʼiy kompozitsion tuzilishi mavjud emas, fikr oqimining boshlanishi va oxiri aniq oʻylab topilmagan. Suhbat muayyan vaziyatga asoslanadi. Umumiy til asosida jonli suhbatni adabiy va adabiy boʻlmagan shakllarga boʻlish mumkin”* — deya izoh beradi muallif [15]. Soʻzlashuv uslubi bevosita adabiy til bilan bogʻliq ekanligini tushuntiradi: *“...keng omma uchun qabul qilingan adabiy meʼyorga asoslanishi bilan birga dialektal shakl deb ataladigan maʼlum bir hudud uchungina tushunarli boʻlgan soʻz va soʻz shakllarini qoʻllash”* [15].

Ushbu sohaga doir ozarbayjon tili boʻyicha **F.M.Agayeva**, 19-asr oxiri — 20-asr boshlari ozarbayjon nasridagi soʻzlashuv tilining oʻziga xos xususiyatlarini oʻrgangan olim

G.A.Bagirovlarning tadqiqotlarini keltirish mumkin. Ozarbayjon tilida soʻzlashuv uslubi xususiyatlarini oʻz izlanishlari misolida yoritib bergan yana bir tilshunos olim **Sulaymon Safar oʻgʻli Huseynov**dir [2]. U **Elvira Muxtor qizi Garachayeva** bilan hammualliflikda yozgan “Azərbaycan dili və nitq mədəniyyəti” nomli darsligida ogʻzaki nutqning xususiyatlarini quyidagicha guruhlaydi:

Ogʻzaki nutq aytiladi va eshitiladi;

Ogʻzaki nutqda tinglovchilarning shaxsini hisobga olgan holda til leksikasidan aniq, umumiy soʻzlarga ustunlik beriladi. Bu nutq oilaviy-maishiy uslubdagi nutqdan faqat mazmuni bilan farq qiladi;

Ogʻzaki nutqda gaplar, asosan, qisqa va sodda, toʻliqsiz va elliptik boʻladi hamda iboralar, qisqa replikalar muhim oʻrin egallaydi;

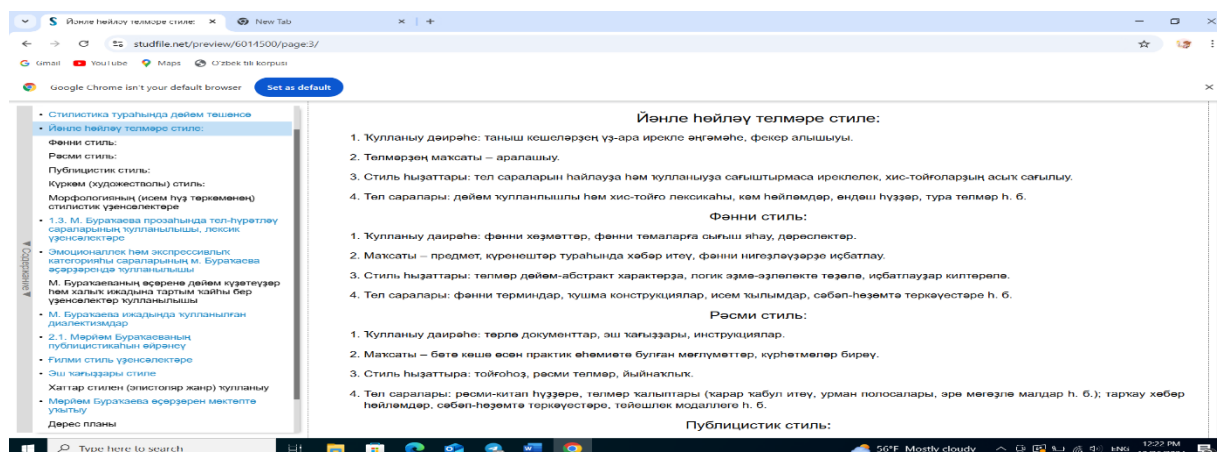
Ogʻzaki nutqda intonatsiya, pauza, urgʻu va boshqa vositalar keng qoʻllaniladi;

Mimika va imo-ishoralar talab qilinadi;

Ogʻzaki nutqning oqimi tez. Mavzuga qarab har doim vaziyat, nutqning maqsadi, soʻzlovchining yoshi, tutgan pozitsiyasi, nutq tezligi oʻzgaradi.

Tojik tilidagi soʻzlashuv nutqi leksikasi tilshunos olim **A.Zohidov** [7] tomonidan muayyan darajada tahlil qilingan. Tojik tili fors tili bilan grammatik jihatdan oʻxshash boʻlib, asosan, Tojikiston, Afgʻoniston va Oʻzbekistonning ayrim hududlarida qoʻllaniladi. Shuning uchun tojik tilining soʻzlashuv uslubida ham fors tili va Markaziy Osiyo taʼsirining uygʻunligi kuzatiladi. Tojik tili soʻzlashuv uslubining oʻziga xos xususiyatlari rasmiylik va xushmuomalalikda, hurmat bilan salomlashishda koʻrinadi. Tojiklar bir-birlariga hurmat bilan salomlashishga katta ahamiyat berishadi. Umumiy salomlashishda “Assalomu alaykum”, “Salom” yoki “Xayr” soʻzlaridan foydalanadi. Soʻzlashuv uslubida “akaka” (katta aka), “hoji” (hoji) yoki “ustod” (ustoz) kabi soʻzlardan sharafli unvonlarni nomlashda ishlatiladi. Tojiklar hikmatni yetkazish va suhbatlariga rang qoʻshish uchun maqol va iboralardan samarali foydalanadi. Sheʼr va sheʼriy nutqning soʻzlashuv uslubida keng qoʻllanilishini tojik xalqi madaniyatiga chuqur singib ketganligi bilan izohlash mumkin. Tarixiy va madaniy almashinuvlar tufayli tojik tili oʻzbek va uygʻur kabi turkiy tillardan koʻplab soʻzlarni oʻzlashtirgan. Rus tilining taʼsirini Sovet davri bilan bogʻlash mumkin. Globallashuv taʼsirining kuchayishi bilan tojik tilining soʻzlashuv uslubida zamonaviy ingliz va boshqa xalqaro tillarning elementlarini oʻz ichiga olish rivojlanmoqda.

Boshqird tilida soʻzlashuv uslubi turli hayotiy misollar bilan tushuntiriladi. Tilshunoslik masalalarini yoritib boriluvchi maxsus sayt yaratilgan boʻlib, unda til uslublari, xususan, soʻzlashuv uslubi haqida quyidagicha maʼlumotlar keltiriladi: “Soʻzlashuv uslubida til materiallari — soʻz, soʻz shakllari. Goʻzal nutq vositalari oldindan tayyor boʻlmaydi. Neytral soʻzlar bilan bir qatorda u koʻp hollarda turli xil oddiy nutq vositalaridan foydalanadi. Masalan: *ishqalamoq, supurmoq (yemoq maʼnosida), minmoq, har kuni bayram, har kuni toʻy, marta kabi oddiy nutq soʻzlari*”.

1-rasm.

Bu uslubda gap tarkibidagi soʻzlarning ham juda erkin tarzda bogʻlanishi taʼkidlanadi. Shuningdek, bu uslubda imo-ishoralalar, nigohlar, qoshlar, koʻz qisishlari, bosh chayqashlari, suhbatdoshlarning oʻzaro muloqot tarzi ham muhim oʻrin tutishi qayd etiladi.

Turk tilidagi soʻzlashuv uslubi haqida turk tilshunosi **Nimet Kara Kütükçü**ning *“Kitâb-ı Melhame’de Konuşma Dilinin Yazı Diline Yansıması”* nomli maqolasida shunday fikrlar keltiriladi: *“Soʻzlashuv uslubi tili vaqt, joy, shaxs va vaziyatga qarab farq qilishi mumkin. Ammo bu oʻzgarishlarning aksariyati vaqtinchalik. Bu, ayniqsa, ommaviy axborot vositalarida ishlatiladigan tilda keng tarqalgan. Teleserialda gapirayotgan qahramonlar tilidagi ayrim soʻzlar bir muncha vaqt mashhur boʻlib qoladi. Ammo serial efridan olib tashlanganidan keyin bu gaplar unutiladi. Misol uchun, **ivet-ebet, guzu-kuzu, kopek-köpek, panik atak gelyii kabi**”* [1]. Turk tilida soʻzlashuv uslubida nutqning ravonligini taʼminlovchi vosita sifatida undovlardan keng foydalanilishini taʼkidlaydi. Ular ogʻzaki nutqda juda samarali qoʻllanilsa-da, yozma nutqda ehtiyoj sezilgan oʻrinlarda foydalaniladi.

Turkologiyada oʻzbek soʻzlashuv nutqi leksikasi **M. Tursunpoʻlatov** asarlarida tasniflanib, chuqur tahlil qilingan. Tilshunos olim **B. Oʻrinboyev** tomonidan oʻzbek tilining soʻzlashuv lugʻati qoʻllanish doirasi, tematik xususiyatlari va uslubiy koʻrinishiga koʻra tasniflanadi. Boshqa tomondan, sinonimlar va evfemizmlar alohida muhokama qilinadi. U til birliklarini qoʻllanish sohasiga koʻra faqat dialektizm va ixtisoslashuvlarga ajratadi. Oʻz qarashlarida “nutq” terminini shunday izohlaydi: *“Nutq — bu umumeʼtirof etilgan hodisa. Biroq uni tavsiflashda mualliflar turli uslubiy tamoyillarni oʻylab topishadi”*.

Xulosa. Xulosa sifatida shuni taʼkidlash lozimki, har bir tilning soʻzlashuv uslubida biz qisqa jumlar, ikki boʻgʻinli soʻzlar, fonetik va sintaktik qisqartmalarning mavjudligini koʻrishimiz mumkin.

Nutq uslublari uslubshunoslikning asosiy qismini egallaydigan boʻlim hisoblanadi. Har bir uslub oʻziga xos vazifani bajaradi, har bir uslub qoʻllanishi uchun alohida sharoit va muhit talab etadi. Shu jihatlardan ularning bir-biridan vazifasi farqlanadi. Har bir uslub oʻzining qanday vazifa bajarishi hamda maqsadiga koʻra nomlanadi. Bir uslub badiiy maqsadga xizmat qilsa, boshqasi soʻzlashuv jarayoni uchun, yana boshqasi esa ilmiy maqsadga xizmat qiladi. turkologiyada soʻzlashuv uslubini oʻrganish jarayonida har bir tilning oʻziga xos xususiyatlari namoyon boʻladi. Shuningdek, ularning oʻzaro mushtarak jihatlari ham koʻzga tashlanadi. Har bir tilning soʻzlashuv uslubiga xos sifat uning tayyorgarliksiz, vaziyat taqozosi bilan paydo boʻlishi hamda unda intonatsiya, mimika, imo-ishoralarning muhim ahamiyatga egaligidir. Tahlil qilingan har bir tadqiqot soʻzlashuv uslubining muayyan bir xususiyatini ochib berishga

qaratilgan. Soʻzlashuv uslubining vazifasi, soʻzlarning boyish manbalari ham bir qadar oʻrganildi.

Adabiyotlar/Literatūra/References:

1. Kara Kütükçü N. Kitâb-ı Melhame'de Konuşma Dilinin Yazı Diline Yansıması. Korkut Ata Türkiyat Araştırmaları Dergisi, 2021. 140-155.
2. Süleyman S.H. Elvira M.Q. Azərbaycan dili və nitq mədəniyyəti (dərslük). – Bakı, “Elm və təhsil”, 2016.
3. Абдулдаев Э., Исаев Д. Кыргыз тилинин түшүндүрмө сөздүгү. 2 томдук. - I том. / Кыргыз ССР ИА., Тил жана адабият институту. – Фрунзе: Мектеп, 1984.
4. Аширбаев Т. Кыргыз тилинин Стилистикасы: Фонетикалык, сөз жасоо жана лексикалык стилистика: 2- китеп. – Бишкек. 2000.
5. Винокур Т.Г. О некоторых синтаксических особенностях диалогической речи в современном русском языке: Автореф. дис. ...канд. филол. наук: – Москва. 1953.
6. Гапарова Ч. Кыргыз тилиндеги сүйлөшүү кебинин лексикасы. – Ош: Вега, 2008. – 144 б.
7. Зохидов А. Разговорная лексика в современном языке (на материале художественной литературы): Автореф. дис. ... канд. филол. наук: 10.02.02. – Душанбе, 1991.
8. Михлина М.Л. Из наблюдений над Синтаксисом диалогической речи: Автореф. дис. ...канд. филол. наук: 10.02.01. 1955.
9. Никольский А.А. Очерки по синтаксису русской разговорной речи: Автореф. дис. ...канд. филол. наук: 10.02.01. 1966.
10. Садабаев А. Сөз маданиятын өстүрүү (Лексикалык жумуштар). –Фрунзе: Мектеп, 1967.
11. Сартбаев К. Стилистиканын милдети жана изилдөө объектисин сабакта пайдалануу // Эл агартуу. 1983. - No 4. – 15-19-б.
12. Собинникова В.И. Простое предложение В русских народных говорах (По материалам говоров Воронежской обл.). – Воронеж: Изд-во Воронежского университета, 1961.
13. Чоңнаев Я. Хазирки заман түркмен ДИЛИНИҢ лексикологиясы: Екоры окув жайлары үчин окув китабы хөкмүнде хөдүрленйар. – Ашгабат: Түркменистан, 1972.
14. Шапиро А.Б.Очерки по синтаксису русских народных говоров. – Москва 1953.
15. Юсупов А.Ф. Стилистика и культура речи татарского языка (конспект лекций). – Казань. 2014.

SCIENCEPROBLEMS.UZ

IJTIMOYIY-GUMANITAR FANLARNING DOLZARB MUAMMOLARI

№ S/9 (4) – 2024

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО- ГУМАНИТАРНЫХ НАУК

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

“Ijtimoiy-gumanitar fanlarning dolzarb muammolari” elektron jurnali 2020-yil 6-avgust kuni 1368-sonli guvohnoma bilan davlat ro‘yxatiga olingan.

Muassis: “SCIENCEPROBLEMS TEAM”
mas’uliyati cheklangan jamiyati

Tahririyat manzili:

100070. Toshkent shahri, Yakkasaroy tumani, Kichik Beshyog‘och ko‘chasi, 70/10-uy. Elektron manzil:

scienceproblems.uz@gmail.com

Bog‘lanish uchun telefon:

(99) 602-09-84 (telegram).